כיתה י' | תנ"ך | שיעור 6 מתוך 7 | 45 דק' | שמות יב, א-נא

ממלכתי: סיפור המכות ויציאת מצרים (שמות ז-יג) נלמד בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

קרבן פסח ויציאת מצרים: "החדש הזה לכם"

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את מצוות קרבן פסח, את מכת בכורות ואת היציאה ממצרים (יב, א-נא)
- התלמידים ינתחו את "החדש הזה לכם" (יב, ב) ואת "וראיתי את הדם" (יב, יג) בעזרת הספורנו, רש"י והרמב"ן
- התלמידים ידונו במשמעות החירות: שליטה בזמן, קהילה, וזיכרון שעובר לדורות ("מה העבדה הזאת לכם", יב, כו)

❓ השאלה הגדולה של השיעור

למה המצווה הראשונה שניתנה לעם היא מצווה על לוח שנה וזמן?

לפני היציאה, עוד במצרים, ה' אומר: "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, רֹאשׁ חֳדָשִׁים: רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם, לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה" (יב, ב). הרמב"ן קובע: "זוֹ מִצְוָה רִאשׁוֹנָה שֶׁצִּוָּה הקב"ה אֶת יִשְׂרָאֵל". מה הקשר בין זמן לבין חירות?

🧪 פתיחה

שואלים: "אם הייתם צריכים לתאר את היום שלכם בלי לומר אף שעה, מי מחליט מה קורה בכל רגע?" אחרי דיון קצר: עבד אינו שולט בזמן שלו. היום נקרא את המצווה הראשונה של העם החופשי, והיא מצווה על הזמן.

📖 הסבר למורה

פרק יב הוא הארוך ביחידה, ויש בו שלושה חלקים: מצוות הפסח וחג המצות (א-כח), מכת בכורות והיציאה (כט-מב), וחוקת הפסח לדורות (מג-נא). המבנה עצמו מלמד משהו: החוק בא לפני הסיפור. עוד לפני שהעם יצא, הוא מקבל מצוות לזכור את היציאה.

המצווה הראשונה היא קביעת חודש ניסן כראש החודשים. הספורנו מסביר: "מִכָּאן וָאֵילָךְ יִהְיוּ הֶחָדָשִׁים שֶׁלָּכֶם", ואילו "בִּימֵי הַשִּׁעְבּוּד לֹא הָיוּ יְמֵיכֶם שֶׁלָּכֶם". חירות מתחילה ביכולת לקבוע מה עושים בזמן. רש"י מביא את המדרש שה' הראה למשה את הלבנה בחידושה, ואחר כך מציין שהפשט עוסק בחודש ניסן כראשון החודשים.

קרבן הפסח בנוי סביב הבית והמשפחה: "שֶׂה לְבֵית־אָבֹת – שֶׂה לַבָּיִת". הדם על המשקוף והמזוזות הוא סימן: "וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֹת". רש"י מעיר "לָכֶם לְאוֹת וְלֹא לַאֲחֵרִים לְאוֹת", ועל "וראיתי את הדם": "הַכֹּל גָּלוּי לְפָנָיו", אלא שה' "נותן עיניו" לראות שהם עוסקים במצוות. ברש"י על פסוק ו מובא המדרש שלא היו בידי ישראל מצוות שבזכותן ייגאלו, ולכן ניתנו להם "שְׁתֵּי מִצְוֹות, דַּם פֶּסַח וְדַם מִילָה".

מכת בכורות מתוארת בקיצור ובכובד: "וַתְּהִי צְעָקָה גְּדֹלָה, בְּמִצְרָיִם: כִּי־אֵין בַּיִת, אֲשֶׁר אֵין־שָׁם מֵת". פרעה, שאמר "מי ה'", קם בלילה ואומר "קוּמוּ צְאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי", ואף מבקש "וּבֵרַכְתֶּם, גַּם־אֹתִי". היציאה נעשית בחופזה: "כִּי־גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם, וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ". רש"י רואה בכך שבח: "שֶׁלֹּא אָמְרוּ הֵיאַךְ נֵצֵא לַמִּדְבָּר בְּלֹא צֵידָה". ובסוף הפרק: "תּוֹרָה אַחַת, יִהְיֶה לָאֶזְרָח, וְלַגֵּר, הַגָּר בְּתוֹכָכֶם".

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

שמות פרק יב, פסוקים א-כ

(א) וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן, בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר.

(ב) הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, רֹאשׁ חֳדָשִׁים: רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם, לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה.

(ג) דַּבְּרוּ, אֶל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר, בֶּעָשֹׂר, לַחֹדֶשׁ הַזֶּה: וְיִקְחוּ לָהֶם, אִישׁ שֶׂה לְבֵית־אָבֹת – שֶׂה לַבָּיִת.

(ד) וְאִם־יִמְעַט הַבַּיִת, מִהְיוֹת מִשֶּׂה – וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל־בֵּיתוֹ, בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת: אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ, תָּכֹסּוּ עַל־הַשֶּׂה.

(ה) שֶׂה תָּמִים זָכָר בֶּן־שָׁנָה, יִהְיֶה לָכֶם; מִן־הַכְּבָשִׂים וּמִן־הָעִזִּים, תִּקָּחוּ.

(ו) וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת, עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה; וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ, כֹּל קְהַל עֲדַת־יִשְׂרָאֵל – בֵּין הָעַרְבָּיִם.

(ז) וְלָקְחוּ, מִן־הַדָּם, וְנָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת, וְעַל־הַמַּשְׁקוֹף – עַל, הַבָּתִּים, אֲשֶׁר־יֹאכְלוּ אֹתוֹ, בָּהֶם.

(ח) וְאָכְלוּ אֶת־הַבָּשָׂר, בַּלַּיְלָה הַזֶּה: צְלִי־אֵשׁ וּמַצּוֹת, עַל־מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ.

(ט) אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא, וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם: כִּי אִם־צְלִי־אֵשׁ, רֹאשׁוֹ עַל־כְּרָעָיו וְעַל־קִרְבּוֹ.

(י) וְלֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ, עַד־בֹּקֶר; וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר, בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ.

(יא) וְכָכָה, תֹּאכְלוּ אֹתוֹ – מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים, נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֶּלְכֶם בְּיֶדְכֶם; וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּחִפָּזוֹן, פֶּסַח הוּא לַה׳.

(יב) וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ־מִצְרַיִם, בַּלַּיְלָה הַזֶּה, וְהִכֵּיתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה; וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים, אֲנִי ה׳.

(יג) וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֹת, עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר אַתֶּם שָׁם, וְרָאִיתִי אֶת־הַדָּם, וּפָסַחְתִּי עֲלֵכֶם; וְלֹא־יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף לְמַשְׁחִית, בְּהַכֹּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם.

(יד) וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכָּרוֹן, וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַה׳: לְדֹרֹתֵיכֶם, חֻקַּת עוֹלָם תָּחְגֻּהוּ.

(טו) שִׁבְעַת יָמִים, מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ – אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם: כִּי כָּל־אֹכֵל חָמֵץ, וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל – מִיּוֹם הָרִאשֹׁן, עַד־יוֹם הַשְּׁבִעִי.

(טז) וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן, מִקְרָא־קֹדֶשׁ, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם: כָּל־מְלָאכָה, לֹא־יֵעָשֶׂה בָהֶם – אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל־נָפֶשׁ, הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם.

(יז) וּשְׁמַרְתֶּם, אֶת־הַמַּצּוֹת, כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה, הוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם; וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה, לְדֹרֹתֵיכֶם – חֻקַּת עוֹלָם.

(יח) בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ, בָּעֶרֶב, תֹּאכְלוּ, מַצֹּת: עַד יוֹם הָאֶחָד וְעָשְׂרִים, לַחֹדֶשׁ – בָּעָרֶב.

(יט) שִׁבְעַת יָמִים – שְׂאֹר, לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם: כִּי כָּל־אֹכֵל מַחְמֶצֶת, וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל – בַּגֵּר, וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ.

(כ) כָּל־מַחְמֶצֶת, לֹא תֹאכֵלוּ; בְּכֹל, מוֹשְׁבֹתֵיכֶם, תֹּאכְלוּ, מַצּוֹת.

שמות פרק יב, פסוקים כא-לו

(כא) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: מִשְׁכוּ, וּקְחוּ לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם – וְשַׁחֲטוּ הַפָּסַח.

(כב) וּלְקַחְתֶּם אֱגֻדַּת אֵזוֹב, וּטְבַלְתֶּם בַּדָּם אֲשֶׁר־בַּסַּף, וְהִגַּעְתֶּם אֶל־הַמַּשְׁקוֹף וְאֶל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת, מִן־הַדָּם אֲשֶׁר בַּסָּף; וְאַתֶּם, לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח־בֵּיתוֹ – עַד־בֹּקֶר.

(כג) וְעָבַר ה', לִנְגֹּף אֶת־מִצְרַיִם, וְרָאָה אֶת־הַדָּם עַל־הַמַּשְׁקוֹף, וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת; וּפָסַח ה', עַל־הַפֶּתַח, וְלֹא יִתֵּן הַמַּשְׁחִית, לָבֹא אֶל־בָּתֵּיכֶם לִנְגֹּף.

(כד) וּשְׁמַרְתֶּם, אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה, לְחָק־לְךָ וּלְבָנֶיךָ, עַד־עוֹלָם.

(כה) וְהָיָה כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ, אֲשֶׁר יִתֵּן ה' לָכֶם – כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר; וּשְׁמַרְתֶּם, אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת.

(כו) וְהָיָה, כִּי־יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם: מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת, לָכֶם.

(כז) וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח־פֶּסַח הוּא לַה', אֲשֶׁר פָּסַח עַל־בָּתֵּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, בְּנָגְפּוֹ אֶת־מִצְרַיִם, וְאֶת־בָּתֵּינוּ הִצִּיל; וַיִּקֹּד הָעָם, וַיִּשְׁתַּחֲווּ.

(כח) וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, כֵּן עָשׂוּ.

(כט) וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, וַה' הִכָּה כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, מִבְּכֹר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ, עַד בְּכוֹר הַשִּׁבְי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר; וְכֹל, בְּכוֹר בְּהֵמָה.

(ל) וַיָּקָם פַּרְעֹה לַיְלָה, הוּא וְכָל־עֲבָדָיו וְכָל־מִצְרַיִם, וַתְּהִי צְעָקָה גְדֹלָה, בְּמִצְרָיִם: כִּי־אֵין בַּיִת, אֲשֶׁר אֵין־שָׁם מֵת.

(לא) וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה, וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי – גַּם־אַתֶּם, גַּם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; וּלְכוּ עִבְדוּ אֶת־ה', כְּדַבֶּרְכֶם.

(לב) גַּם־צֹאנְכֶם גַּם־בְּקַרְכֶם קְחוּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם, וָלֵכוּ; וּבֵרַכְתֶּם, גַּם־אֹתִי.

(לג) וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם עַל־הָעָם, לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן־הָאָרֶץ: כִּי אָמְרוּ, כֻּלָּנוּ מֵתִים.

(לד) וַיִּשָּׂא הָעָם אֶת־בְּצֵקוֹ, טֶרֶם יֶחְמָץ; מִשְׂאֲרֹתָם צְרֻרֹת בְּשִׂמְלֹתָם, עַל־שִׁכְמָם.

(לה) וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ, כִּדְבַר מֹשֶׁה; וַיִּשְׁאֲלוּ, מִמִּצְרַיִם, כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב, וּשְׂמָלֹת.

(לו) וַה' נָתַן אֶת־חֵן הָעָם, בְּעֵינֵי מִצְרַיִם – וַיַּשְׁאִלוּם; וַיְנַצְּלוּ, אֶת־מִצְרָיִם.

שמות פרק יב, פסוקים לז-א

(לז) וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס, סֻכֹּתָה, כְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הַגְּבָרִים, לְבַד מִטָּף.

(לח) וְגַם־עֵרֶב רַב, עָלָה אִתָּם, וְצֹאן וּבָקָר, מִקְנֶה כָּבֵד מְאֹד.

(לט) וַיֹּאפוּ אֶת־הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם, עֻגֹת מַצּוֹת – כִּי לֹא חָמֵץ: כִּי־גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם, וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ, וְגַם־צֵדָה, לֹא־עָשׂוּ לָהֶם.

(מ) וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרָיִם – שְׁלֹשִׁים שָׁנָה, וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה.

(מא) וַיְהִי, מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה, וְאַרְבַּע מֵאוֹת, שָׁנָה; וַיְהִי, בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה, יָצְאוּ כָּל־צִבְאוֹת ה', מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם.

(מב) לֵיל שִׁמֻּרִים הוּא לַה', לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: הוּא־הַלַּיְלָה הַזֶּה לַה', שִׁמֻּרִים לְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם.

(מג) וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, זֹאת חֻקַּת הַפָּסַח: כָּל־בֶּן־נֵכָר, לֹא־יֹאכַל בּוֹ.

(מד) וְכָל־עֶבֶד אִישׁ, מִקְנַת־כָּסֶף – וּמַלְתָּה אֹתוֹ, אָז יֹאכַל בּוֹ.

(מה) תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר, לֹא־יֹאכַל בּוֹ.

(מו) בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל, לֹא־תוֹצִיא מִן־הַבַּיִת מִן־הַבָּשָׂר חוּצָה; וְעֶצֶם, לֹא תִשְׁבְּרוּ־בוֹ.

(מז) כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל, יַעֲשׂוּ אֹתוֹ.

(מח) וְכִי־יָגוּר אִתְּךָ גֵּר, וְעָשָׂה פֶּסַח לַה' – הִמּוֹל לוֹ כָּל־זְכָר וְאָז יִקְרַב לַעֲשֹׂתוֹ, וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ; וְכָל־עָרֵל, לֹא־יֹאכַל בּוֹ.

(מט) תּוֹרָה אַחַת, יִהְיֶה לָאֶזְרָח, וְלַגֵּר, הַגָּר בְּתוֹכְכֶם.

() וַיַּעֲשׂוּ, כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן, כֵּן עָשׂוּ.

(א) וַיְהִי, בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה: הוֹצִיא ה' אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם – עַל־צִבְאֹתָם.

שם ה' מובא בכתיב ה'. הפסוקים המלאים בקישורים למטה.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, רֹאשׁ חֳדָשִׁים" (שמות יב, ב)

💭 **מפרשים:** ספורנו: "מִכָּאן וָאֵילָךְ יִהְיוּ הֶחֳדָשִׁים שֶׁלָּכֶם, לַעֲשׂוֹת בָּהֶם כִּרְצוֹנְכֶם", כי "בִּימֵי הַשִּׁעְבּוּד לֹא הָיוּ יְמֵיכֶם שֶׁלָּכֶם".

📜 **כתוב:** "וְרָאִיתִי אֶת־הַדָּם, וּפָסַחְתִּי עֲלֵכֶם" (שמות יב, יג)

💭 **מפרשים:** רש"י: "הַכֹּל גָּלוּי לְפָנָיו", אלא ה' אומר "נוֹתֵן אֲנִי אֶת עֵינַי לִרְאוֹת שֶׁאַתֶּם עֲסוּקִים בְּמִצְוָותַי".

📜 **כתוב:** "וְגַם־צֵדָה, לֹא־עָשׂוּ לָהֶם" (שמות יב, לט)

💭 **מפרשים:** רש"י: "מַגִּיד שִׁבְחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל": הם לא שאלו איך ייצאו למדבר בלי צידה, "אֶלָּא הֶאֱמִינוּ וְהָלְכוּ". הרשב"ם מציין צד אחר: "ולכך הוצרכו להתלונן ללחם ולמים".

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. פתיחה: מי שולט בזמן שלי? (4 דקות)
2. "החדש הזה לכם" והספורנו: חירות כשליטה בזמן (8 דקות)
3. קרבן פסח (ג-יד): עבודה בזוגות על טבלת פרטי המצווה, ורש"י על הדם (10 דקות)
4. "מה העבדה הזאת לכם" (כה-כז): זיכרון ושאלות של ילדים (6 דקות)
5. מכת בכורות והיציאה (כט-מב): קריאה וניתוח (10 דקות)
6. דיון ערכי וכרטיס יציאה (7 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה הם פרטי קרבן הפסח: מתי לוקחים את השה, מתי שוחטים, ומה עושים בדם (יב, ג-ז)?
2. מה אמר פרעה למשה ולאהרן בלילה (יב, לא-לב)?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. לפי הספורנו, למה מצוות החודש היא המצווה הראשונה?
2. לפי רש"י, אם "הכל גלוי לפניו", למה צריך סימן של דם?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם אדם יכול להיות חופשי אם הוא אינו שולט בזמן שלו? מה זה אומר עלינו היום?
2. "תורה אחת יהיה לאזרח ולגר" (יב, מט): מה מלמד הפסוק על יחס לזר בחברה, ודווקא בסוף סיפור יציאת מצרים?

🏁 סיכום השיעור

פרק יב הופך את סיפור היציאה למצווה ולזיכרון. המצווה הראשונה היא על הזמן, כי עבד אינו שולט בזמנו. קרבן הפסח נעשה בבית ובמשפחה, והדם הוא סימן לעם. מכת בכורות שוברת את פרעה, והעם

יוצא בחופזה ובאמונה, עם חוק אחד לאזרח ולגר.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

כל תלמיד משלים: "חירות היא _____".

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- מבנה הפרק: חוק, סיפור וחוק. למה החוק בא לפני האירוע? קריאה ספרותית של "זיכרון מראש".
- זמן וחירות (ספורנו): לוח שנה כסמל של עצמאות לאומית; חיבור לחגים ולמועדים בתרבות הישראלית.
- "מה העבדה הזאת לכם" (כו): שאלות של ילדים כבסיס להגדה ולמסורת משפחתית.
- "תורה אחת לאזרח ולגר" (מט): ערך השוויון בפני החוק, ויחס לזר.
- מכת בכורות: דיון מוסרי זהיר בשאלת עונש קולקטיבי, והצגת "צעקה גדלה" כרגע של כאב גם אצל המצרים.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- רמב"ן (יב, ב): "זוֹ מִצְוָה רִאשׁוֹנָה שֶׁצִּוָּה הקב"ה אֶת יִשְׂרָאֵל"; קידוש החודש והלבנה (רש"י יב, ב).
- רש"י (יב, ו): "וְלֹא הָיוּ בְיָדָם מִצְווֹת לְהִתְעַסֵּק בָּהֶם כְּדֵי שֶׁיִּגָּאֲלוּ": גאולה בזכות מצוות.
- רש"י (יב, יג): "שֶׁאַתֶּם עֲסוּקִים בְּמִצְווֹתַי": הדם כביטוי של מסירות.
- רש"י (יב, לט): "הֶאֱמִינוּ וְהָלְכוּ", חיבור לירמיהו "זכרתי לך חסד נעוריך" (ב, ב).

💡 הערות למורה

הפרק ארוך, ולכן כדאי לחלק את הקריאה: את חלק א בקול בכיתה, את חלק ב בזוגות, ואת חלק ג (מג-נא) רק לסכם. את מכת בכורות יש להציג בכובד ראש; אפשר לשאול מה הפסוק "כי אין בית אשר אין שם מת" מלמד על מחיר העקשנות של מנהיג, בלי להתעכב על תיאור המוות. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

"החדש הזה לכם" לפי הספורנו, פרטי קרבן הפסח, הדם לפי רש"י, "מה העבדה הזאת לכם", היציאה בחופזה, שאלה בסגנון בגרות ומחוון. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- שמות יב (מכון ממרא)
- ספורנו על שמות יב, ב (ספריא)
- רמב"ן על שמות יב, ב (ספריא)
- רש"י על שמות יב, ו (ספריא)
- רש"י על שמות יב, יג (ספריא)
- רש"י על שמות יב, לט (ספריא)
- רשב"ם על שמות יב, לט (ספריא)

מחוון: קרבן פסח ויציאת מצרים: "החדש הזה לכם"

1. לקיחה: "בֶּעָשֹׂר, לַחֹדֶשׁ הַזֶּה" (ג). שחיטה: "בֵּין הָעַרְבָּיִם" ביום הארבעה עשר (ו). הדם: "וְנָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת, וְעַל־הַמַּשְׁקוֹף" (ז). אכילה: "מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים, נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֶּלְכֶם בְּיֶדְכֶם", "בְּחִפָּזוֹן" (יא).
2. ספורנו: מעכשיו החודשים יהיו של העם, "לַעֲשׂוֹת בָּהֶם כִּרְצוֹנְכֶם"; בזמן השעבוד הזמן היה של המשעבדים. חירות פירושה שליטה בזמן ובבחירות.
3. הדם הוא "לָכֶם לְאוֹת": סימן לישראל עצמם. ה' "רואה" שהם עוסקים במצוותיו; הדם מבטא את המעשה ואת המסירות שלהם.
4. הבנים שואלים. עונים: "זֶבַח־פֶּסַח הוּא לַה', אֲשֶׁר פָּסַח עַל־בָּתֵּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם". התורה מניחה שהטקס יעורר שאלות, והשאלות הן הדרך להעביר את הסיפור.
5. "קוּמוּ צְאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי", "וּבֵרַכְתֶּם, גַּם־אֹתִי". מי שאמר "אל תסף ראות פני" קורא בעצמו למשה באמצע הלילה ומבקש ברכה: שבירה מוחלטת של גאוותו.
6. רש"י: שבח לישראל, הם האמינו ויצאו בלי צידה. הרשב"ם: בגלל שלא הכינו צידה הם נאלצו אחר כך להתלונן על לחם ומים. רש"י רואה אמונה; הרשב"ם רואה את ההשלכה המעשית.
7. א. לדוגמה: קרבן פסח לדורות (כה-כז), אכילת מצות ואיסור חמץ שבעה ימים (טו-כ), "וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכָּרוֹן" (יד), "לֵיל שִׁמֻּרִים" (מב). ב. ספורנו: הזמן כבר אינו שייך למשעבדים; היכולת לקבוע מועדים היא סימן לעם חופשי. הזיכרון ("לזכרון", "חקת עולם") הוא שימוש בזמן החופשי כדי לזכור את העבדות ואת הגאולה. עם חופשי בוחר מה לזכור. ניקוד מוצע: סעיף א 8 (4+4); סעיף ב 12 (הסבר הספורנו 6, הקשר לזיכרון 6).

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, רשב"ם ואור החיים מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה' מובא בכתיב ה'. ממלכתי: סיפור המכות ויציאת מצרים (שמות ז-יג) נלמד בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.